

Yaş Ayrımcılığından İletişim Modeline: Kuşaklararası İletişim Üzerine Bir Değerlendirme

From Ageism to the Communication Enhancement Model: A Review of Intergenerational Communication

Nilüfer Pınar Kılıç ve Sema Yıldırım Becerikli, Kuşaklararası İletişim, Ankara, 2023, Ütopya Yayınevi, 128 sayfa.

Zeynep Aykut ¹ 

Anahtar Kelimeler: Kuşaklararası İletişim, Yaşlılık Çalışmaları, Yaş Ayrımcılığı, İletişim Kuramları, Kuşaklararası İlişkiler.

Keywords: Intergenerational Communication, Gerontology, Ageism, Communication Theories, Intergenerational Relations.

Bireyin karşısındakini anlamlandırma süreci; yalnızca duyuşal verilerle sınırlı kalmayıp, toplumsal yapının kültürel değerleri, normları ve yaşam boyu içselleştirilen kalıpyargılarıyla da şekillenmektedir (Ünlü, 2021). Söz konusu kalıpyargılar, kişilerarası iletişimin seyrini tayin etmenin yanı sıra farklı kuşaklar ile yaş grupları arasındaki etkileşimde de belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu durum, bireylerin birbirine yönelik tutumlarında hem olumlu hem de olumsuz boyutta tezahür edebilen yaş ayrımcılığı (ageism) olgusuna zemin hazırlamaktadır. Nilüfer Pınar Kılıç ve Sema Yıldırım Becerikli tarafından kaleme alınan “Kuşaklararası İletişim” kitabı tam da bu bağlamda kuşaklararası iletişimin nasıl olduğu ve farklı toplumsal alanlarda iletişimde ne gibi sorunlar yaşandığı üzerine kuramsal ve kavramsal analizler sunmakta ve aynı zamanda çeşitli önerilerde bulunmaktadır. Bu değerlendirme, çalışmanın kuramsal derinliğiyle ve çözüm odaklı yaklaşımıyla alana önemli bir katkı sunduğunu, ancak bazı bölümlerin sınırlılıklarının olduğunu ileri sürmektedir.

¹ Sorumlu yazar: Zeynep Aykut (YL. Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: zeynepaykut39@gmail.com ORCID: 0009-0001-5193-3172

Aıtf: Aykut, Z. (2026). Yaş ayrımcılığından iletişim modeline: Kuşaklararası iletişim üzerine bir değerlendirme, [Nilüfer Pınar Kılıç ve Sema Yıldırım Becerikli'nin “Kuşaklararası İletişim” adlı eserinin değerlendirmesi]. *Senectus* 4(1), 187-192. <https://doi.org/10.26650/senectus.2026.4.1.1091>

İncelemeye konu olan esere, kuşaklararası iletişim alanının önemine, çalışma alanlarına ve tanımı üzerine kısa bir girişle başlanmaktadır. “Kuşaklararası iletişimde kavramlar” başlıklı bölümde ise yaş, kuşak, çocukluk, gençlik ve yaşlılık gibi temel kavramların tanımları yapılmaktadır. Yazarlar tarafından bu kavramlar yalnızca biyolojik bir çerçeve olarak değil kronolojik, psikolojik ve sosyal boyutlarıyla ele alınan çok yönlü bir perspektif olarak sunulmaktadır (s.11). Bu bölümde ve kitabın genelinde kavramların anlaşılmasına katkı sağlanması için farklı alanlardaki uzmanların akademik çalışmalarına yer verilmektedir ve çeşitli örneklerle desteklenmektedir. Konuya ve kavramlara dair verilen örnekler anlatılmak istenilenin somutlaşmasını sağlayarak metnin anlaşılabilirliğini artırmaktadır.

“Kuşaklararası İletişim Kuramları”na yer verilen bir sonraki bölümdeyse yapılacak çalışmalarda iletişim kuramlarının iki temel hat üzerinden düşünmek gerektiği belirtilmektedir. Kuramların iki hat üzerinden sistematik biçimde sunulması anlatımı oldukça güçlendirmektedir. Çocukluk, gençlik ve yaşlılık gibi dönemlere yönelik değerlerin ve yargıların anlaşılmasını sağlayacak model ve teorilerin olduğu birinci hat için Defizit, Aktivite ve Geri Çekilme teorilerine yer verilmektedir. Kuşaklararası iletişim pratiklerini açıklamaya yönelik kullanılan teori ve modellerin olduğu ikinci hat için Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımı, Grup Kuramları ve Sosyal Kimlik Kuramı ve İletişimsel Uyum Teorisine değinilmektedir. “İletişimsel Uyum Teorisi” başlığı altında şu dört stratejiden söz edilmektedir: (1) benzer dil, aksan veya konuşma hızı seçmek gibi örneklerin verildiği “yaklaşım” stratejisi, (2) mesajın karmaşıklık düzeyine muhatabına göre ayarlamak örneğinin verildiği “yorumlanabilirlik” stratejisi, (3) karşı tarafın ihtiyacına göre sohbetin akışını düzenlemek amacıyla karşısındakini susturmak gibi örneklerin verildiği “söylem yönetimi” stratejisi ve (4) son olarak rolü veya statüsü aracılığıyla iletişimi yönlendirilmesi ya da karşı tarafı belirli bir sosyal kategoriyle sınırlandırması şeklinde açıklanan “kişilerarası kontrol” stratejisi (s.31-34). İletişimsel Uyum Teorisi’nden sunulan dört stratejinin birbirleriyle bağlantılı olarak maddeleştirilmesi kuramsal derinliği ve anlatımı güçlendirmektedir.

“İletişimsel Uyum Teorisi”nden türetilen ve “Kuşaklararası İletişim Modelleri” başlığı altında değinilen dört farklı modelden ilki olan “İletişim Yaş Açmazı Modeli”nde gri saç ve yavaşlık gibi yaşlılığa dair olumsuz ipuçlarının kalıpyargıları tetikleyerek himayeci konuşmaya yol açtığı, bu durumun ise yaşlıda fiziksel ve sosyal gerilemeye sebebiyet verdiği belirtilmektedir. Söz konusu sürecin, bireyin durumunu daha da kötüleştirerek “kendini gerçekleştiren kehanet” döngüsünü

tetiklediği belirtilmektedir. Eserde bu modele yönelik tüm yaşlıların benzer tepkiler vereceğini varsaydığı ve bireysel biricikliği göz ardı ettiği yönündeki eleştiriler de aktarılmaktadır. Ayrıca, fiziksel belirtilerin yalnızca olumsuz yargılara yol açtığı kabulünün sorgulanması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu eksiklikleri gidermek amacıyla Hummert (1998) tarafından geliştirilen ve olumlu-olumsuz kalıpyargıların eş zamanlı varlığını kabul eden “İletişimde Yaş Stereotiplerinin Aktivasyonu Modeli” ile etkileşimi bireyselleştirmeyi hedefleyen “İletişim Geliştirme Modeli”ne de eserde geniş yer ayrılmaktadır (s.41). İletişim modellerinin eleştirel yönleriyle birlikte sunulması, okuyucunun konuya çok yönlü bir perspektiften bakmasını sağlamaktadır.

Yazarlar tarafından da sıkça vurgulanan “İletişim Geliştirme Modeli”; yaşlı bireylerin kalıpyargılar yerine biricik kişisel ihtiyaçları ve becerileri üzerinden değerlendirilmesini, iletişimin “bireyselleştirilmesini” ve olumlu çıktılarını hedeflenmesini sağlayan bir yaklaşım olarak sunulmaktadır. Modelin somutlaştırılması amacıyla metinde, Alzheimer hastası Bayan F. ile bir sağlık personelinin hikâyesine yer verilmektedir. Bu örnekte personelin; Bayan F.’nin geçmiş fotoğraflarını incelemesi ve ailesiyle iletişim kurması sayesinde daha uyumlu ve saygılı bir iletişim tarzı geliştirdiği, böylece hastayı sadece “eksikliklerin toplamı” olarak değil, bir “insan” olarak gördüğü vurgulanmaktadır (s. 45). İlgili bölümde sunulan son model olan “Kuşaklararası İletişimin Geliştirilmiş Açmaz Modeli”, yaşlıların kendilerine yönelik olumsuz kalıpyargılara ve “himayeci konuşma” tarzına karşı her zaman pasif kalmadıklarını aksine uyum sağlama, direnç gösterme veya doğrudan müdahale etme gibi farklı iletişim stratejileri geliştirebildiklerini savunmaktadır. Görüldüğü üzere çalışmada yalnızca kuramsal tanımlamalarla yetinilmemiş teorilerin literatürdeki tartışmalı yönlerine, mevcut modellere getirilen eleştirilere ve kuramları açıklayacak örneklere de yer verilerek çok yönlü bir bakış açısı yansıtılmıştır.

Kitabın bir diğer bölümüne Erving Goffman’ın damgalama kavramıyla başlanmıştır. Sonrasında damgalama tiplerine, etiketleme, önyargı ve ayrımcılık kavramlarının tanımlarına yer verilmiştir. Ayrımcılığın sadece yaşlılara yönelik değil, “yetişkinlik” (adulthood) ve “çocukçuluk” (childism) kavramları üzerinden genç kuşaklara da yöneldiği söylenmektedir. Bunun yanı sıra ayrımcılığın hem olumlu hem olumsuz olabileceği ve her iki durumda da olumsuz sonuçlar yol açabileceği vurgulanmıştır. “Pandemi ve Sağlık Alanında Yaş(lı) Ayrımcılığı” alt başlığında ise COVID-19 pandemisiyle belirginleşen toplumsal izolasyon ve damgalama süreçlerine dikkat çekilmektedir (s.67). Bölümün “Ayrımcılıkla Mücadele İçin

Öneriler” başlığında ise kitabın özgün katkılarından biri olan önerilere yer verilmektedir. Yazarların temel önerisi, bireylerin genel “yaş grubu” kategorileriyle değil, İletişim Geliştirme Modeli’nde vurgulandığı üzere önyargılardan arınmış bir biçimde kişisel özellikleri ve biriciklikleri üzerinden değerlendirilmesidir. Bu yaklaşımı desteklemek amacıyla kuşaklararası temasın artırılarak karşılıklı anlayışın güçlendirilmesi gerektiği belirtilmekte; sivil toplumun desteklenmesi, toplumsal farkındalığın yaratılması ve medya içeriklerinin ayrımcılıkla mücadele kapsamında yeniden düzenlenmesi gibi çözüm yolları sunulmaktadır (s. 69-71).

Kitabın devam eden bölümleri, kuşaklararası iletişimin en temel uygulama alanları olan örgüt ve aile yapıları üzerinde durmaktadır. Sessiz Kuşak’tan Z kuşağına kadar dört farklı neslin aynı çalışma ortamında bulunmasının yarattığı dinamikler, iş değerlerindeki farklılıklar ve “yaş ayrımcılığı” (ageism) gibi engeller ele alınarak, bu çeşitliliğin kurumsal bir zenginliğe dönüşebilmesi için “esnek yönetim modelleri” ve “tersine mentorluk” gibi stratejik çözüm önerileri sunulmaktadır. “Ailede Kuşaklararası İletişim” başlığı altında ise ailenin biyolojik ve psikolojik işlevleri eşitlikçi, dengeli veya tekelci iletişim modelleri üzerinden değerlendirilmektedir. Aile içi bağların güçlendirilmesinde yapısal, işlevsel ve duygusal dayanışma türlerinin önemi vurgulanmaktadır. Her iki bölüm de toplumsal yapının temel taşlarını oluşturan bu kurumlarda, sağlıklı bir iletişimin tesis edilmesinin hem bireysel refah hem de örgütsel verimlilik adına kaçınılmaz olduğu gerçeğini kuramsal verilerle ortaya koymaktadır.

Eserin son bölümü olan “Medya ve Kuşaklar” başlığı altında, dijitalleşen dünyada medyanın farklı yaş grupları üzerindeki dönüştürücü etkisi ve kuşakların medya kullanım pratikleri kapsamlı bir perspektifle değerlendirilmektedir. Medyadaki yaşlı temsillerinin genellikle kalıpyargılar üzerinden kurgulanması eleştirel bir süzgeçten geçirilirken; genç kuşaklar için siber zorbalık ve kontrolsüz ekran kullanımının getirdiği risklere de dikkat çekilmektedir. Çalışmanın sonunda müstakil bir sonuç bölümü yer almamaktadır. Kitap yazımında bu durum bir zorunluluk teşkil etmese de böyle bir bölümün varlığı, okuyucu için sunulan bilgilerin toparlanması ve yazarların temel argümanlarının netleştirilmesi açısından faydalı bir katkı sağlayabilmektedir.

Sonuç olarak “Kuşaklararası İletişim” kitabında Türkiye’de giderek görünür hâle gelen yaş temelli iletişim dinamiklerini disiplinler arası bir bakış açısıyla ele alan önemli bir çalışma ortaya konulmuştur. Eserin örgütsel yapılardan aile dinamiklerine, medya pratiklerinden sağlık politikalarına kadar uzanan geniş yelpazesi hem

akademisyenler hem de politika yapıcılar için başvurulacak bir kaynak olmasını sağlamaktadır. İçerik ve yöntem bakımından kuramsal derinliği örneklerle destekleyen yazarlar, özellikle yaşlılığa dair olumsuz algıların “kendini gerçekleştiren kehanet”e dönüşmesini engelleyen İletişim Geliştirme Modeli’ni merkeze alarak okuyucuya çözüm odaklı bir bakış açısı sunmaktadır. Kitabın konu geçişlerindeki bütünlük ve sunduğu kapsayıcı perspektif, alan yazınında hem teorik hem de teknik açıdan örnek alınabilecek bir nitelik taşımaktadır. Kuramsal derinliğinin yanı sıra eserde bazı yapısal sınırlılıklar bulunmaktadır. Giriş bölümünde yazılma amacı ve kapsamı net bir biçimde ortaya konulmamış; konunun tanımlanmasında doğrudan bir amaç ifadesi yerine dolaylı bir geçiş tercih edilmiştir (s. 8). Bununla birlikte kitapta müstakil bir sonuç bölümünün yer almaması, sunulan teorik çerçeve ve önerilerin bütüncül bir değerlendirmesinden okuyucuyu mahrum bırakmaktadır. Buna karşın, çalışmanın kuramsal olgunluğu ve sunduğu çözüm önerileri kuşaklararası iletişim literatürüne anlamlı bir katkı sunmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça /References

- Gül Ünlü, D. (2021). Kişilerarası iletişimde yaş kalıpyargıları: kuşaklararası iletişimde yaşa dayalı kalıpyargıların rolünü anlamak. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 56-69. <https://doi.org/10.33537/sobild.2021.12.2.6>
- Hummert, M.L. (1994). Stereotypes of the elderly and patronizing speech. In M.L. Hummert, J.M. Wiemann & J.F. Nussbaum (ed.), *Interpersonal communication in older adulthood: Interdisciplinary theory and research* (162-184).

